

DOI: 10.15276/ETR.03.2020.6
DOI: 10.5281/zenodo.4437063
UDC: 336.225.613
JEL: H20, H71

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

CURRENT STATE AND TRENDS OF THE SHADOW SECTOR OF THE ECONOMY

Inna V. Tiutiunyk, DEcon, Associate Professor
Sumy State University, Sumy, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5883-2940
Email: i.karpenko@finance.sumdu.edu.ua

Andrii O. Zolkover, PhD in Economics, Associate Professor
Sumy State University, Sumy, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8176-1850
Email: zaaaaa@ukr.net

Oleksii V. Lyulyov, DEcon, Associate Professor
Sumy State University, Sumy, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4865-7306
Email: alex_lyulev@econ.sumdu.edu.ua

Serhii V. Lyeonov, DEcon, Professor
Sumy State University, Sumy, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5639-3008
Email: s.lieonov@uabs.sumdu.edu.ua

Received 10.06.2020

Тютюнник І.В., Золковер А.О., Люльов О.В., Леонов С.В. Сучасний стан та тенденції розвитку тіньового сектору економіки. Оглядова стаття.

Сучасні тенденції економічного розвитку більшості країн світу актуалізують потребу в удосконаленні існуючого інструментарію забезпечення їх економічного зростання та сталого розвитку. Важливим аспектом в цьому напрямку є реалізація політики детінізації економіки. В статті проаналізовані сучасні світові тенденції функціонування тіньового сектору економіки, визначені найбільш поширені схеми тіньового виведення капіталу та підходи до їх класифікації. Проведено систематизацію існуючих методичних підходів до оцінювання рівня тінізації економіки, визначені їх переваги та недоліки. Обґрунтовано доцільність розробки уніфікованого підходу до оцінювання обсягу тіньових фінансових потоків, в основі якого лежить врахування багатоканальності схем тіньового виведення капіталу.

Ключові слова: тіньовий сектор економіки, економічне зростання, ВВП, оцінювання, електричний метод

Tiutiunyk I.V., Zolkover A.A., Lyulyov O.V., Lyeonov S.V. Current state and trends of the shadow sector of the economy. Review article.

Current trends in economic development of most countries highlight the need to improve existing tools for their economic growth and sustainable development. An important aspect in this direction is the implementation of the policy of de-shadowing of the economy. The article analyzes the current world trends in the functioning of the shadow economy, identifies the most common schemes of shadow capital withdrawal and approaches to their classification. The systematization of the existing methodical approaches to the assessment of the level of shadowing of the economy is carried out, their advantages and disadvantages are determined. The expediency of developing a unified approach to estimating the volume of shadow financial flows, which is based on taking into account the multi-channel schemes of shadow capital outflow, is substantiated.

Keywords: shadow sector of economy, economic growth, GDP, estimation, electric method

Протягом останніх років невід'ємним аспектом функціонування економіки України є тіньовий сектор. Сучасні умови функціонування бізнесу, що характеризуються нестабільністю показників економічного розвитку країни, мінливістю внутрішнього та зовнішнього середовища, виступають додатковим стимулятором на шляху до переходу економічних суб'єктів в тінь або застосування різноманітних схем приховування доходів в межах легітимного поля їх діяльності. Намагаючись максимізувати свої доходи представники бізнесу дедалі частіше реалізують тіньові фінансові операції. Тому пошук основних напрямків удосконалення ефективності державної політики детінізації економіки є важливим науковим завданням в умовах макроекономічної нестабільності країни та низького рівня її економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема перманентного зростання обсягів тіньових фінансових операцій з кожним роком привертає увагу дедалі більшої кількості вітчизняних та закордонних вчених. Систематизація наукових праць з даної проблематики дозволила виокремити певні напрямки наукових досліджень явища тінізації

економіки. Так, наприклад, К. Харт (Hart, 1973) [5], П. М. Гутман (Gutmann, 1977) [4], С. Бондар [11] досліджували сутність тіньових операцій, передумови їх виникнення та механізми реалізації. Розробленням методичного інструментарію оцінювання частки тіньового сектору економіки займалися Л. Медіна та Ф. Шнейдер (Medina, Schneider, 2018) [9], Д. Кауфман та А. Каліберда (Kaufmann, Kaliberda, 1996) [8], Ф. Каранфіл та А. Озкая (Karanfil, Ozkaya, 2007) [7].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Реалізація заходів детінізації національної економіки вимагає пошуку та наукового обґрунтування найбільш поширених схем тіньового виведення капіталу та розробки інструментарію оцінювання частки тіньового сектору економіки зважаючи на їх багатоканальність та мультिवаріативність. Незважаючи на чисельні теоретичні та практичні напрацювання науковців різних країн світу з питання детінізації економіки, сучасні тенденції зміни обсягів тіньової економіки в більшості країн з низьким та середнім рівнем економічного розвитку свідчать про необхідність подальших досліджень даних питань з точки зору визначення найбільш ефективного інструментарію оцінювання обсягів тіньових фінансових операцій.

Метою статті є дослідити сучасні тенденції функціонування тіньового сектору економіки та

провести порівняльний аналіз методичних підходів до оцінювання його рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження

Функціонування сучасних економічних систем відбуваються в умовах постійного негативного впливу факторів зовнішнього середовища. Одним із таких дестабілізуючих чинників є тінізація економіки, перманентне зростання обсягів якої здійснює вплив на основні показники розвитку національної економіки. Саме тінізація на сьогодні розглядається переважною більшістю науковців як головний дестимулятор економічного розвитку країни, зростання рівня її інвестиційної привабливості, підвищення якості життя населення.

Протягом останніх років рівень тінізації економіки переважної більшості країн світу має середнє значення та в цілому не перевищує 30%. В той же час, для країн з низьким та середнім рівнем економічного розвитку характерною є значна частка тіньового сектору економіки, обсяги якої досить часто перевищують 40% (таблиця 1). Україна, як країна з транзитивною економікою, яка досить тривалий час функціонує в умовах економічної та політичної кризи, має один із найвищих показників. Так, за результатами досліджень міжнародних експертів, Україна входить до двадцятки країн, що мають найбільші обсяги тіньового виведення капіталу (більше 9 млрд. дол. за рік).

Таблиця 1. Прогнозування розміру тінізації економіки в країнах світу (% ВВП)

Країна	2011	2016	2017	2020	2025	Середнє значення (2011–25)
Світ	23.1	22.66	22.5	22.11	21.39	22.35
Австралія	12.82	11.4	11.09	10.24	8.89	10.85
Азербайджан	47	67.04	66.12	56.73	58.38	58.05
Бразилія	35.57	34.76	34.75	34.48	34.2	34.69
Болгарія	30.28	29.93	29.85	29.56	29.56	30.06
Канада	14.82	14.4	14.15	13.95	13.8	14.3
Китай	10.53	10.15	10.17	10.05	9.9	10.12
Естонія	27.78	28.48	28.4	28.09	26.46	27.83
Гонконг	14.39	14.2	14.14	13.88	13.65	14.05
Індія	18.62	17.22	16.55	15.7	13.6	16.35
Ірландія	14.74	14.17	13.59	13.57	12.78	13.84
Італія	26.24	26.32	26.5	26.56	26.37	26.37
Японія	10.22	10.08	9.89	9.42	7.86	9.5
Латвія	25.45	24.57	24.17	23.21	20.79	23.61
Литва	27.87	26.27	26.01	25.54	25.79	26.23
Малайзія	28.83	23.24	22.9	21.9	21	23.6
Пакистан	32.5	31.78	31.99	32.41	33.89	32.46
Польща	24.59	23.68	23.42	22.95	22.13	23.33
Сінгапур	11.57	12.54	12.88	13.36	14.06	12.86
Південна Африка	23.48	23.29	23.33	23.71	24.19	23.59
Туреччина	27.43	25.72	24.95	23.85	21.55	24.7
Україна	45.16	45.96	46.12	46.1	45.98	45.84
Великобританія	11.83	11.47	11.29	11.19	10.83	11.33
США	8.2	7.78	7.69	7.42	6.94	7.59

Джерело: складено авторами за матеріалами [2].

Результати прогнозування представниками Міжнародної Асоціації АССА рівня тінізації

економіки в окремих країнах світу на 2025 рік, свідчать про відсутність стабільної динаміки до

зниження обсягів тіньових фінансових операцій в більшості аналізованих країн.

Лише в Австралії, Індії, Японії, Латвії та Малайзії прогнозні значення 2025 року є нижчими за показники 2017 більше ніж на 3%. В середньому прогнозне зниження рівня тінізації в даних країнах коливається в межах 3-5%. В більшості країн прогнозні значення рівня тіньової економіки дорівнюють їх поточним значенням. В Азербайджані прогнозний рівень тінізації зростає на 11% порівняно з 2011 роком.

Таким чином результати дослідження дозволяють зробити висновок про низьку дієвість існуючого інструментарію протидії тінізації економіки в більшості країн світу. Незважаючи на значне різноманіття обмежувальних та стимулюючих механізмів впливу на економічних

суб'єктів, спрямованих на виведення грошових потоків тіні, ефективність їх залишається досить низькою, а поточні обсяги приховування доходів набагато перевищують обсяги виведених з тіньового обігу коштів.

Однією із причин даної ситуації є невідповідність задекларованих на державному рівні обсягів тінізації реальним їх значенням. Реалізація ефективної політики детінізації економіки залежить від повноти та обґрунтованості концепції тінізації економіки та вимагає уніфікованого підходу до визначення її рівня.

На сьогодні в науковій літературі напрацьоване значне різноманіття підходів до оцінювання рівня тінізації економіки, систематизація яких здійснена в таблиці 2.

Таблиця 2. Систематизація методичних підходів до оцінювання рівня тінізації економіки

Підхід	Методологія	Особливості застосування
Метод залишків	$SE = \Delta D + FI - CA - \Delta R$	Зміна обсягу зовнішнього боргу (ΔD), обсяг чистих прямих іноземних інвестицій (FI), обсяг дефіциту платіжного балансу (CA), обсяг валютних резервів (ΔR)
Метод Дулі	$SE = FB + FI - CA - R - EO - WBIMF - INTEAR/rus$	Обсяг зовнішніх запозичень (FB), обсяг чистих прямих іноземних інвестицій (FI), обсяг дефіциту платіжного балансу (CA), обсяг валютних резервів (R), обсяг втрат зумовлених помилками та упущеннями (EO), різниця у зовнішніх запозиченнях відповідно до звітів МВФ та Світового банку (WBIMF), процентний дохід (INTEAR), ставка за депозитами в іноземній валюті в доларах США (INTEAR / рос.)
Метод помилки зовнішньої торгівлі	$SE = PX - (X \times CIF) + IM - (PM \times CIF)$	Витрати імпорту відповідно до звітів країн (PX), вартість експорту країни (X), вартість страхування та фрахту (CIF), вартість імпорту (IM), вартість експорту (PM)
Метод спекулятивного капіталу	$SE = SK + EO$	Загальний короткостроковий капітал (SK), обсяг втрат зумовлених помилками та упущеннями (EO)
Методологія Світового банку	$SE = CDET + NFI - CAD - CRES$	Зміна обсягу зовнішнього боргу (CDET), чистих прямих іноземних інвестицій (NFI), дефіциту платіжного балансу (CAD), накопичених валютних резервів (CRES)
Підхід до попиту на валюту	$SE^t = W^t [f_{(t_0)}^t - 1] = W^t \left[\frac{C^t D^{t_0}}{C^{t_0} D^t} - 1 \right] = W^t \left[\frac{C^t D^{t_0} - C^{t_0} D^t}{C^{t_0} D^t} \right]$	Офіційний ВВП у t-році (W^t), зміна співвідношення готівки до депозитів у розрахунковому періоді відносно базового ($f_{(t_0)}^t$), готівка у t-му та базовому t_0 -му періодах (C^t, C^{t_0}), депозити в банках у t-му і базовому t_0 -му періодах (D^t, D^{t_0})
Транзакційний підхід	$SE^t = W^t \left[\frac{\omega^t C^t D^{t_0} - C^{t_0} D^t}{C^{t_0} D^t} \right]$	Коефіцієнт збільшення грошового обороту в тіньовому секторі за t-рік порівняно з офіційним сектором (ω^t), готівка у t-му та базовому t_0 -му періодах (C^t, C^{t_0}), депозити в банках у t-му і базовому t_0 -му періодах (D^t, D^{t_0})
МІМІС-модель	$Y_1 = \lambda_1 \eta + u_1,$ $Y_2 = \lambda_2 \eta + u_2, \dots,$ $Y_q = \lambda_q \eta + u_q,$ $\eta = \gamma_1 x_1 + \gamma_2 x_2 + \gamma_3 x_3 + \dots + \gamma_p x_p + v$	Спостережувані пояснювальні показники тіньової економіки ($Y_q, q=1, n$), латентна змінна (η), латентна змінна (u_q), оцінки структурних параметрів моделі (λ_q), спостережувані фактори ($x_m, m=1, p$), структурні параметри моделі (γ_m), термін відхилення (v)

Джерело: складено авторами за матеріалами [1,3-5, 9,10].

В той же час, як свідчать результати дослідження в даній області, тіньова економіка важко піддається кількісній оцінці. Використання сучасних засобів статистичної обробки даних дозволяє оцінити масштаби даного явища з достатньо високим рівнем достовірності. Досить часто в науковій літературі рівень тіньової економіки пропонують оцінювати на основі ретроспективних даних, в межах наступних її проявів: ухилення від оподаткування, не задеклароване працевлаштування, рівень корупції, обсяги відмивання коштів тощо.

Так, наприклад Д. Кауфман та А. Каліберда [7] пропонують визначати рівень тінізації економіки через призму оцінювання коливань в обсягу загального споживання електроенергії, як індикатору загального (офіційного та неформального) зростання ВВП. Обсяг неформального ВВП автори пропонують оцінювати як різницю між проксі-індексом обсягу загального споживання електроенергії розрахованого для всієї економіки та обсягом офіційного ВВП.

Ф. Каранфіл та А. Озкай [7] пропонували екологічний метод для оцінювання рівня тіньової економіки, який враховує взаємозв'язок між обсягом споживання енергії, показниками економічного зростання країни та обсягами викидів вуглекислого газу (CO₂). За результатами аналізу, що базувалися на статистичних даних за період 1973-2003 рр. автори обґрунтували суттєве перевищення обсягу реального ВВП над задекларованим. Відповідно до запропонованого підходу рівень тінізації в світі знаходиться на рівні 30%, а в окремих країнах перевищує 50% ВВП. У своїх подальших дослідженнях автори обґрунтували наявність статистично значимого односпрямованого причинно-наслідкового зв'язку між ВВП та короткостроковим споживанням енергії та його відсутністю у довгостроковій перспективі. Таким чином запропонований методичний підхід до оцінювання рівня тінізації економіки не може бути застосований для визначення обсягу тіньових фінансових операцій на період більше 3 років.

Всю сукупність методичних підходів до оцінювання обсягу тіньової економіки можна розділити на три групи: а) якісні – орієнтовані переважним чином на виявлення мотивації, сприйняття та поведінки учасників тіньового сектору економіки; б) кількісні – базуються переважним чином на вибірці репрезентативних даних про структуру та динаміку тіньового сектору економіки; в) методи, які не вимагають систематичних наукових оцінок (базуються на результатах особистих спостережень та не враховуються контекст, результати часткових або випадкових досліджень). Незважаючи на часткову обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, методи, які не вимагають систематичних наукових оцінок все ж таки

дозволяють отримати інформацію щодо частоти та природи досліджуваного явища і може слугувати відправною точкою для подальшого аналізу об'єкта дослідження.

З точки зору сфери застосування, методи оцінювання тінізації економіки базуються на врахуванні інформації двох типів:

- дані, отримані в результаті спостережень на мікроекономічному рівні (індивідуальні опитування, звіти аудиторів, результати фіскального аудиту, звіти про доходи тощо). Така інформація характеризує профіль компаній / осіб, які беруть участь у тіньових операціях. Недоліками підходів, що базуються на даній інформації є те, що вони дозволяють оцінити розмір тіньової економіки на поточний момент часу, а не в динаміці та потреба в ретельному аналізі отриманих даних на предмет їх об'єктивності та достовірності.
- дані, зібрані на макроекономічному рівні. Такі підходи передбачають оцінювання рівня тіньової економіки на основі логічних висновків, а отже позбавлені суб'єктивності, є менш дорогими, дозволяють оцінити часовий вимір та динаміку тіньової економічної діяльності та використовувати надійні дані, зібрані організаціями або державними структурами.

Переважає більшість наведених в таблиці 2 методичних підходів, мають суттєві недоліки. Вони вимагають великого обсягу даних, обчислення яких є трудомістким та потребує багато часу, а надійність отриманих результатів для деяких з них є досить низькою. У той же час значна частина науковців розглядає методи споживання енергії як такі, що забезпечують високу надійність результатів за одночасно незначної трудомісткості та тривалості розрахунків.

В Україні на сьогодні, на державному рівні розроблені Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, відповідно до яких виділяють наступні методи оцінювання рівня тінізації економіки: «витрати населення – роздрібний товарооборот», фінансовий, монетарний, електричний. Метод збитковості підприємств застосовується для оцінки мінімального та максимального коефіцієнтів, у межах яких знаходиться рівень тіньової економіки.

Відповідно до затверджених рекомендацій, рівень тінізації економіки в Україні за останні 6 років дещо знизився та коливається в межах 30-35% офіційного ВВП. В той же час, результати оцінювання підтверджують обернену динаміку зміни обсягів ВВП та тінізації економіки. Суттєве скорочення обсягів ВВП у період 2014-2016 рр. супроводжується зростанням рівня тінізації економіки на 8% (рисунок 1).

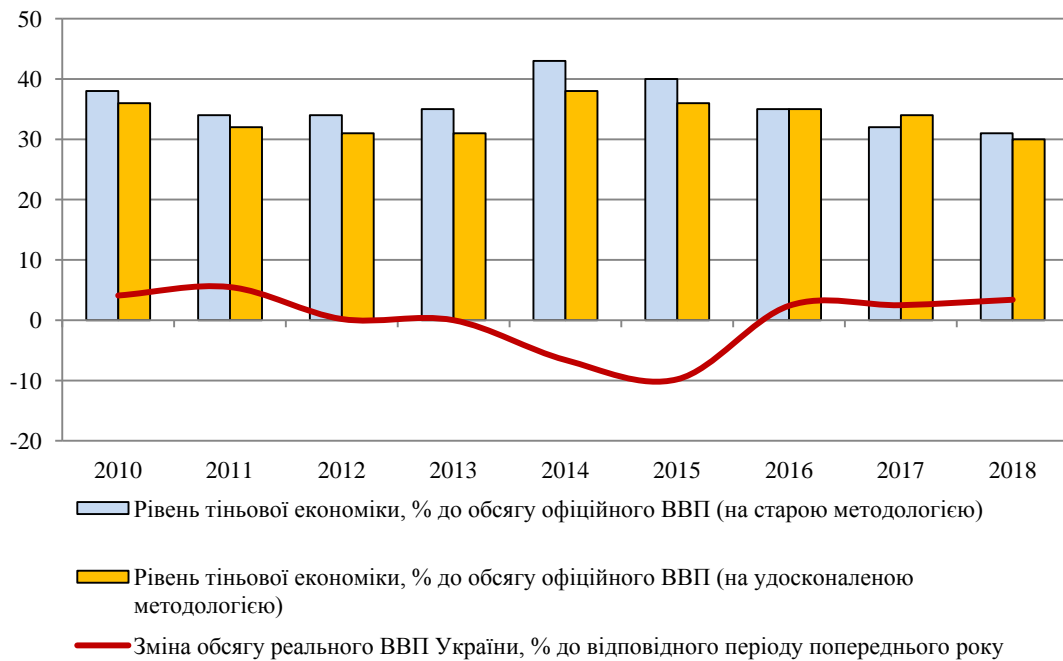

Рисунок 1. Динаміка зміни рівня тіньової економіки в Україні за період 2010-2019 рр.
Джерело: складено авторами за матеріалами [12].

Всю сукупність операцій по тіньовому виведенню коштів можна розділити на легальні та нелегальні. Особливості здійснення легальних операцій в контексті тіньового приховування доходів передбачає вибір більш, з точки зору обсягу понесених затрат форм здійснення бізнесу. Дані схеми можуть передбачати здійснення тих операцій та видів діяльності, що підлягають пільговому оподаткуванню, оподаткуванню за нульовою ставкою або взагалі звільнених від сплати податків; реєстрація фірм та територіях звільнених від оподаткуванню (офшорні, вільні економічні зони тощо).

Нелегальні (тіньові, протизаконні, неофіційні) операції передбачають рух грошових коштів поза офіційним сектором економіки, в основі якого лежить здійснення протизаконної діяльності.

Представниками Центру прикладних досліджень Норвезької школи економіки та команди світових експертів «Глобальна фінансова цілісність (Global Financial Integrity)» запропоновано всю сукупність тіньових грошових потоків поділяти на вхідні та вихідні. Авторами розроблена методологія оцінювання обсягів вхідних тіньових фінансових потоків, відповідно до якої вони можуть реалізуватися за двома основними напрямками: переоцінка експортних або недооцінка імпорتنних рахунків. Відповідно до першого напрямку операції з тіньового приховування доходів передбачають повернення незаконно виведеного раніше капіталу. Згідно з другим напрямком до тіньових операцій належать тіньові розрахунки за імпортовані товари, роботи, послуги. Вихідні тіньові фінансові потоки виникають за рахунок протилежних до наведених

вище операцій (недооцінки експортних або переоцінки імпорتنних рахунків) [6].

Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України» № 286 від 24.03.2015 [13] визначені наступні схеми виведення капіталу з України: непродуктивний відплив фінансових ресурсів, непродуктивний легальний відплив фінансових ресурсів, прихований відплив фінансових ресурсів.

Непродуктивний відплив (вивезення) фінансових ресурсів полягає у порушенні норм чинного законодавства під час здійснення операцій з переміщення фінансових ресурсів через державний митний кордон, несплату податків, зборів (обов'язкових платежів) і встановленій за певними критеріями економічної безпеки держави наявності незадоволеної потреби національної економіки в інвестиціях.

Непродуктивний легальний відплив фінансових ресурсів може здійснюватися через: надання позик (комерційних кредитів) нерезидентам депозитними корпораціями (крім НБУ), виплату відсотків за депозитами нерезидентів, здійснення прямих інвестицій з України, здійснення портфельних інвестицій з України, вивезення доходів нерезидентів, отриманих від інвестицій в економіку України, сплату капітальних та інших поточних трансфертів.

Прихований відплив капіталу може відбуватися шляхом: спотворення реальних цін та інших умов договорів (контрактів), укладання угод, заздалегідь орієнтованих на невиконання, а

також купівля коштів у вільно конвертованій іноземній валюті з метою використання їх поза межами банківської системи України.

В науковій літературі напрацьована значне різноманіття підходів до систематизації основних схем здійснення тіньової фінансової діяльності. С. В. Бондар в процесі аналізу приходиться до висновку, що вся сукупність економічних операцій в тіньовому секторі економіки може бути розділена на наступні групи: 1) ЗЕД – здійснення зовнішньоекономічних операцій, в основі яких лежить неповернення коштів на територію контрагента; 2) інвестиційні – здійснення операцій псевдоінвестування або із виплати дивідендів нерезидентам, в обсягах, які суттєво перевищують обсяги реальних інвестицій; 3) валютні – реалізація операцій із вітчизняними цінними паперами, зокрема по зворотному їх викупу; 4) страхові – здійснення фіктивних операцій у сфері страхування та перестраховування [11].

Висновки

Одним із найбільш впливових дестабілізуючих факторів економічного зростання країни є тіньові операції, здійснення яких призводить до суттєвого зниження основних показників економічного розвитку країни. Так, наявність значного обсягу тіньових фінансових потоків зумовлює зменшення податкових надходжень до бюджету та в цілому обсягу його доходів, потенційної спроможності до фінансування соціальних, економічних,

інвестиційних програм та заходів, а отже негативно позначається на всіх сферах функціонування країни.

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновок про наявність значного різноманіття схем по тіньовому виведенню коштів, кількість яких з кожним роком зростає. Застосування нових форм здійснення підприємницької діяльності, цифровізація економіки досить часто лише поглиблюють існуючі дисбаланси в економіці та призводить до появи нетрадиційних (цифрова тіньова економіка) схем приховування доходів. А наявність і без того малоефективних механізмів протидії тінізації економіки в цілому теж не сприяє виходу економічних суб'єктів з тіні. Однією із причин даної ситуації є відсутність уніфікованого ефективного та об'єктивного методичного підходу до оцінювання рівня тіньової економіки, а отже і повної інформації про реальні обсяги тіньових фінансових потоків в країні.

Таким чином, першочерговим завданням в цьому напрямку має слугувати розробка адекватного сучасним реаліям функціонування бізнесу підходу до оцінювання рівня тінізації, в основі якого лежить врахування всіх потенційно можливих схем приховування доходів та визначення на цій основі першочергових заходів з протидії тіньовому виведенню капіталу.

Abstract

An integral aspect of the functioning of Ukraine's economy in recent years is the shadow sector. Modern business conditions, characterized by instability of economic development indicators, variability of internal and external environment, serve as an additional stimulus to the transition of economic entities into the shadows or the use of various schemes of concealment of income within the legitimate field of their activity. In an effort to maximize their income, businesses are increasingly carrying out shady financial transactions. Therefore, the search for the main directions of improving the effectiveness of state policy to de-shadow the economy is an important scientific task in the context of macroeconomic instability of the country and the low level of its economic security. The aim of the article is to investigate current trends in the functioning of the shadow economy and to conduct a comparative analysis of methodological approaches to assessing its level.

The paper analyzes the current world trends in the functioning of the shadow economy, identifies the most common schemes of shadow capital withdrawal and approaches to their classification. The results of the analysis allow us to conclude that there is a significant variety of schemes for the shadow withdrawal of funds, the number of which is growing every year. The use of new forms of entrepreneurial activity, digitalization of the economy often only deepen the existing imbalances in the economy and leads to the emergence of non-traditional (digital shadow economy) schemes of income concealment. The presence of already ineffective mechanisms to counteract the shadowing of the economy also does not contribute to the emergence of economic entities from the shadows. One of the reasons for this situation is the lack of a unified effective and objective methodological approach to assessing the level of the shadow economy, and therefore complete information about the actual volume of shadow financial flows in the country. The systematization of the existing methodical approaches to the assessment of the level of shadow economy is carried out, their advantages and disadvantages are determined. The priority task in the direction of de-shadowing of the economy is to develop an adequate approach to assessing the level of the shadow economy, which is based on all potential schemes of income concealment and identify priority measures to combat shadow capital flight.

Список літератури:

1. Emerging from the shadows: the shadow economy to 2025 (2017). The Association of Chartered Certified Accountants (ACCA). Glasgow, 2017. June. Retrieved from:

- <https://www.accaglobal.com/sg/en/professional-insights/global-economics/Emerging-from-the-shadows.html>.
2. Hart, K. (1973). Informal urban income opportunities and urban employment in Ghana. *Journal of Modern African studies*, 11(1), 61-90.
 3. Feige, E.L. (1977). How Big is the Irregular Economy? *Challenge*, 22(1), 5-13.
 4. Gutmann, Pierre M. (1977). The Subterranean Economy. *Financial Analysts Journal*, 34(1), 24-27.
 5. Dell'Anno, R., Gómez-Antonio, M., Pardo, A. (1977). The Shadow Economy in three Mediterranean countries: France, Spain and Greece. A MIMIC approach. *Empirical Economics*, 33, 51-84.
 6. Medina, L.; Schneider, F. (2018). Shadow Economies around the World: What Did We Learn over the Last 20 Years? African Department, IMF Working Papers 18/17. 2018.
 7. Remeikienė, R., Gasparėnienė, L., Chadyšas, V., Cepel, M. (2018). Identification of the shadow economy determinants for the Eurozone member states: application of the MIMIC model. *Journal of Business Economic Management*, 19(6), 777-796.
 8. Kaufmann, D., Kaliberda, A. (1966). Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A Framework of Analysis and Evidence. In B. Kaminski (ed.) *Economic Transition in Russia and the New States of Eurasia*. Armonk, NY: M. E. Sharpe, Inc.
 9. Karanfil, F. & Ozkaya, A. (2007). Estimation of real GDP and unrecorded economy in Turkey based on environmental data. *Energy Policy*, 35(10), 4902-4908.
 10. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
 11. Illicit Financial Flows Reports. Global Financial Integrity official web-site. Retrieved from: <http://www.gfintegrity.org/reports/>.
 12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 286 від 24.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=d6a26174-d0fd-406b-9c30-7a4043f04eb5&tag=SistemaOblikuPublichnoiInformatsii&pageNumber=86&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=asc>.
 13. Бондар С.В. (2011). Характеристика способів приховування коштів, одержаних злочинним шляхом, за межами України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, № 6, 19-25.

References:

1. Emerging from the shadows: the shadow economy to 2025 (2017). The Association of Chartered Certified Accountants (ACCA). Glasgow, 2017. June. Retrieved from: <https://www.accaglobal.com/sg/en/professional-insights/global-economics/Emerging-from-the-shadows.html>.
2. Hart, K. (1973). Informal urban income opportunities and urban employment in Ghana. *Journal of Modern African studies*, 11(1), 61-90.
3. Feige, E.L. (1977). How Big is the Irregular Economy? *Challenge*, 22(1), 5-13.
4. Gutmann, Pierre M. (1977). The Subterranean Economy. *Financial Analysts Journal*, 34(1), 24-27.
5. Dell'Anno, R., Gómez-Antonio, M., Pardo, A. (1977). The Shadow Economy in three Mediterranean countries: France, Spain and Greece. A MIMIC approach. *Empirical Economics*, 33, 51-84.
6. Medina, L.; Schneider, F. (2018). Shadow Economies around the World: What Did We Learn over the Last 20 Years? African Department, IMF Working Papers 18/17. 2018.
7. Remeikienė, R., Gasparėnienė, L., Chadyšas, V., Cepel, M. (2018). Identification of the shadow economy determinants for the Eurozone member states: application of the MIMIC model. *Journal of Business Economic Management*, 19(6), 777-796.
8. Kaufmann, D., Kaliberda, A. (1966). Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A Framework of Analysis and Evidence. In B. Kaminski (ed.) *Economic Transition in Russia and the New States of Eurasia*. Armonk, NY: M. E. Sharpe, Inc.
9. Karanfil, F. & Ozkaya, A. (2007). Estimation of real GDP and unrecorded economy in Turkey based on environmental data. *Energy Policy*, 35(10), 4902-4908.
10. Zahalni tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u 2019 rotsi [General trends of the shadow economy in Ukraine in 2019]. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> [in Ukrainian].
11. Illicit Financial Flows Reports. Global Financial Integrity official web-site. Retrieved from: <http://www.gfintegrity.org/reports/>.
12. Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo kompleksnoi otsinky obsiahiv neprroduktyvnoho vidplyvu (vyvezennia) finansovykh resursiv za mezhi Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli № 286 vid 24.03.2015 r. [On approval of Methodical

- recommendations for a comprehensive assessment of the volume of unproductive outflow (export) of financial resources outside Ukraine: Order of the Ministry of Economic Development and Trade № 286 of 24.03.2015] Retrieved from: <http://www.me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=d6a26174-d0fd-406b-9c30-7a4043f04eb5&tag=SystemaOblikuPublichnoiInformatsii&pageNumber=86&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=asc>. [in Ukrainian].
13. Bondar S.V. (2011). Kharakterystyka sposobiv prykhovuvannya koshtiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, za mezhamy Ukrainy [Characteristics of ways to conceal funds obtained by criminal means outside Ukraine]. Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs, 6, 19-25 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Тютюник І.В. Сучасний стан та тенденції розвитку тіньового сектору економіки / І. В. Тютюник, А. О. Золковер, О. В. Люльов, С. В. Леонов // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2020. – № 3 (49). – С. 47-54. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No3/47.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.03.2020.6. DOI: 10.5281/zenodo.4437063.

Reference a Journal Article:

Tiutiunyk I.V. Current state and trends of the shadow sector of the economy / I. V. Tiutiunyk, A.A. Zolkover, O. V. Lyulyov, S. V. Lyeonov // Economics: time realities. Scientific journal.– 2020. – № 3 (49).– P. 47-54. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No3/47.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.03.2020.6. DOI: 10.5281/zenodo.4437063.

